

יעקב שביט: אני בנזרח ולבי במוערב

על ה"מוניזם" הציוני של אב"א אחימאיר

לא "הנסיון הרוסי" והשפעה ישרה, בלתי-אמצעית וייחודית של המהפכה הבולשבי-קית הניעו את אב"א אחימאיר לנתק את קשריו אל השמאל הציוני ולהתיצב בראש המתנגדים לתנועת-הפועלים בארץ-ישראל. עשר שנים עברו מאז מהפכת-אוקטובר עד שהצטרף אחימאיר לתנועה הרביזיוניסטית. בתקופה זו הספיק לעזוב פעם שניה את רוסיה, ללמד בגימנסיה עברית בליטא ולהשלים את חוק-לימודיו באוניברסיטת-אות של לייז' ווינה. בזו האחרונה קיבל אחימאיר בשנת 1924 תואר דוקטור-לפילוסופיה בעד עבודתו על "תפיסת רוסיה במחשבה של אוסוולד שפנגלר", עיסוק פילוסופי שהיתה לו השפעה מכרעת על עיצובה של השקפת-עולמו. אותה שנה בא אחימאיר לארץ-ישראל כאחד מאותם "צעירי ציון" שהשתלבו עם "הפועל הצעיר", ה"ימנית" במפלגות השמאל הציוני. הוא הורה במקומות שונים בארץ, בכלל זה בנהלל, ופירסם מאמרים רבים על דפי "קונטרס" ו"דבר". רק ב-1928 הור-פיע לראשונה בכינוס של פועלים רביזיוניסטים במושב נחלת-יהודה והחל להטביע את חותם דעותיו ה"מאקסימאליסטיות" על הצה"ר ובית"ר.

דחיית ה"השמאלה"

"הנסיון הרוסי", כתב אחימאיר ברשימה אוטוביוגרפית, שפירסם ב"דואר היום" ב-26.8.28, "פקח את עיני והתבגרתי הציבורית התאימה בזמן להתבגרותי במונח של גיל. כאן בארץ לא הייתי שייך לשום מפלגה שמאלית". המהפכה הבולשביית היתה חוויה מעצבת לגבי התנועה הציונית כולה, אך עשר השנים שחלפו בינה לבין התרחקותו הקיצונית של אחימאיר מכל מה שתו של סוציאליזם טבוע בו ופיתוחה של אוריינטציה שאפשר לכנותה, בעקבות ז'בוטינסקי, "אנטי-מאקסיזם בסיטונות", ריח-זמן זה מוכיח כי לא המאורע ההיסטורי הגדול בברית-המועצות חולל את התהפוכה הרגשית והאינטלקטואלית אצל אחימאיר. בסופו של דבר, אינך מוצא במאמרי אחימאיר מלות הסתייגות מן האופי הטוטאליטארי של המשטר הסובייטי. היסוד השלילי שגילה אחימאיר בקומוניזם היה האינטרנציונליזם והאנטי-לאומיות שלו, שלגבי הציונות באה לידי ביטוי בפעולות הדיכוי והחיסול האנטי-ציוניות בברית-המועצות באמצע שנות ה-20.

ימי שבתו בווינה שמע אחימאיר את ז'בוטינסקי, אך הוא בא ארצה כחבר ב"הפועל הצעיר". "צעירי-ציון" אחרים שבאו לארץ ב-1924 באניה "צ'צ'ירין" מנמל אודיסה השתלבו ב"הפועל הצעיר" הכריזו כעבור שנה מרד במפלגתם מעל דפי "דבר" בינואר 1926 הקימו את "הסתדרות הציונים העמלנים"¹, אחד מגרעיניו החשובים

של הרביוניזם הארצישראלי, שהיה בין הכוחות הדוחפים לפרישה מהסתדרות העובדים הכללית. רקע פרישתו של אחימאיר מ"הפועל הצעיר" היה אפוא רקע ארצישראלי מובהק. להבדיל מן הבאים באניה "צ'צ'רין", שהה אחימאיר בארצות הבלטיות ובמרכז-אירופה ומשם שאב את השקפתו המתפתחת על עימות גורלי ומוחלט בין לאומיות ומארכסיות. אם קודם לכן, כמוהו כז'בוטינסקי, החזיק בגריסה של "סוציאליזם לאומי" המתנגד לעקרון של מלחמת-מעמדות ואינטרנאציונליזם, הרי סמוך ל-1928 נראה לו, כמו לז'בוטינסקי, כי אין דרך לסנתזיה בין סוציאליזם ולאומיות. מגמות האיחוד בין "הפועל הצעיר" הנחלש והולך לבין "אחדות העבודה" – שהחלו להתבלט, מלזות חיבוטים רבים, מאז 1927 – נתפרשו לו לאחימאיר כתהליך מסוכן של השמאלה והיטמעות "הפועל הצעיר" במפלגה מארקסיסטית, מעמדית ואינטרנאציונליסטית. אחימאיר, כז'בוטינסקי ורביוניזם אחרים, לא היטיב להבין את מהות התהליך העובר על מפלגות השמאל הציוניות בארץ-ישראל שעה שהגדיר את תהליך האיחוד כתהליך של "השמאלה". מכל-מקום, כיריבתם מן השמאל, שיוו להם פעמים רבות את הוויכוח האידיאלי-המדיני בארץ-ישראל בדמות הוויכוח שהסעיר את אירופה של שנות ה-20. "אחדות העבודה" ו"הפועל הצעיר" התקדמו לקראת מפלגה בעלת צביון של מפלגה "סוציאל-דמוקרטית" הנושאת מס-פר קווי-אופי ארצישראליים וציוניים מובהקים. אך דוברי מפלגות אלו בשנות ה-20 וה-30 לא הגדירו את עצמם כ"סוציאל-דמוקרטים". החזיון האירופי הציג את הסוציאל-דמוקרטיה כעמדת-ביניים חלושה. באותו אופן עצמו זיהה אחימאיר את "אחדות העבודה" – ולאחר האיחוד, את "מפא"י" – כמפלגה מארקסיסטית מעמדית, ובעי-ורון שרק תעמלן מסוגל לו התעלם מן האופי הממלכתי והלא-מעמדי של מפא"י ומהתרכזותה הגוברת בשאלות "עירוניות".

הבקורת שלו ושל ז'בוטינסקי על התרכזות השמאל הציוני בהתישבות חקלאית נראתה מרוחקת מרחק ניכר מן המציאות של אותם ימים. מענין שדווקא מתוך נקודת-תצפית פנימית, של מורה במושב, החל אחימאיר להגיב בהתנגדות קיצונית על מה שנראה היה לו כריכוז המאמצים בחקלאות וב"ציונות קונסטרוקטיבית". את זו תיאר כמי שיוצרת טיפוס של "חלוץ מתנוון", המסתגר לו בתוך המנזר הברחני המכונה קיבוץ, שם הוא דואג לגאולתו וגאולת קומץ אחריו, נתמך בכספי המונים יהודים בגולה, ומצמצם אגב פעילותו הסתגרנית וחסרת-התנופה את סיפוי העליה ההמונית.² דומה היה לו לאחימאיר כי השתקעות תנועת-העבודה הארצישראלית בבנין, תוך תהליך של מיסוד ואגירת נכסים חמריים ותוך טיפוח אידיאולוגיה "דו-אליסטית", נוטלת מן הציונות את הממד המדיני-הלאומי ולא פחות מכך מרדדת בה את הפאטוס הלאומי ואת תחושת הגורל והדהיפות. אחימאיר ביקש אפוא להציל את "העליה השלישית", החיה בצל המיתוס של טרומפלדור ו"הגדודים העבריים", מציפורני הסוציאליזם המנוון והמרדד ועד-מהרה נמצא שרוי מחוץ למעגלותיה של זו ומוצא את עיקר אוהדיו בחוגי בית"ר, אנשי "העליה החמישית".

כמאמין נלהב ביכלתה של אידיאה לעצב טוטאלית את דפוסי המציאות הביא אחי-

מאיר לתנועה הרביזיוניסטית, אשר לה העניק בארץ-ישראל דימוי של "ימין" פוליטי, את האמונה בכוחה של האידיאה שאותה הביא לה ז'בוטינסקי ממקור אחר, מן האסכולה ההגליאנית של בנדטו קרצ'ה.

טמפו ופריצת גדר

עוד בהיותו חבר ב"הפועל הצעיר" היו לאחימאיר ספקות באשר לכשרה של ההתיישבות החקלאית לקלוט עליה המונית נוסח נורדאו. בדומה לז'בוטינסקי, אך לא בהשפעתו הישרה דווקא, מתח גם הוא אנאלוגיה שרירותית בין ההגירה הציונית וחילופי-האוכלוסים הגדולים שנעשו בין תורכיה ויוון. בספמו את לקח ה"טרנספר" התורכיווני, כתב: "הקולוניזציה היוונית אינה מתפשטת דרכים חדשות בסדרי החברה כמו שעושה זאת ההתיישבות שלנו. היוונים אינם פורצי גדר בציבוריות. הרעיון השתפני, הלאמת הקרקע, אינם ידועים לגמרי לציבור היווני, הקולוניזציה שלהם היא יותר אינטנסיבית משלנו, הולכת בטמפו יותר מהיר, גדלה על שלנו בכמותה, אבל במובן האידיאלי, במובן של פריצת גדר בחיי הפרט והכלל, זו שלנו עולה על ההתיישבות היוונית".³

לא ארכו הימים ואחימאיר נמצא מעדיף את ה"טמפו" ואת האינטנסיביות על המהפכנות החברתית ובחוד-החלוץ של הקידמה החברתית וההתיישבות הציונית יציב את היום הגדול איש-התעשייה. אין ספק כי השינויים הגדולים שחלו בדמוגרפיה הציונית בארץ-ישראל ו"משבר העליה הרביעית" נתנו תוקף ותנופה לריאקציה האנטי-התיישבותית של אחימאיר. גם המדיניות האנטי-ציונית המחריפה-ההולכת של המימין של המנדטורי השפיעה את השפעתה. בכל האירועים האלה של שנות ה-20 יש כדי להסביר את מעברו של אחימאיר אל התנועה הרביזיוניסטית, אך דומה כי אין בהם משום הסבר מספיק לעמדה הקיצונית שתפס גם בתוך תנועה זו גופה. כדי להבהיר את מניעיו וטיבו של המהפך עלינו לעבור מהשפעתם של מאורעות היסטוריים להשפעתם של רעיונות ואסכולות היסטוריות והיסטוריוסופיות.

ניתוקו של אחימאיר מן השמאל הציוני מקביל היה במידה רבה, אם גם לא דומה, לניתוקו של אורי צבי גרינברג מן השמאל. ב-17 ביוני 1925 כתב אצ"ג מאמר בשם "לברור סברא אחת מתמדת" בו התווכח עם עורך "דבר", בילינסון (שעמד בוויכוח היסטוריוסופי גם עם "ברית-שלום"), וניסח את עמדת הזרם הלאומי-המשיחי: התיישבות הציונית היא תנועה קדושה וקוסמית, שהתבטאה עד כה כאידיאה משיחית בתודעה היהודית, ואינה זקוקה להצדקה כלפי חוץ ומן החוץ. עמדות אלו ניסח אצ"ג בחוברות "סדן" שהופיעו בשנים 1925—1927 והקדימו את ניסוח המצע של הצה"ר ב-1925 בוועידה הראשונה בפאריז. שירתו של אצ"ג השפיעה הרבה על הפריפריה הרביזיוניסטית ובכלל זה על אחימאיר, אף כי יש לזכור שאחימאיר נשאר עריץ גדול של ה"השכלה" ושל משוררי "דור-התחייה", שאצ"ג החל להסתייג מהם מכל-וכל. אחימאיר היה ראצינליסט שהאמין בכוח גורלה של אומה כיסוד מנחה אותה משלב אל שלב בגילגוליה כתופעה נצחית עלי-אדמות.

בבירור רב למדי אפשר להבחין במקורות היניקה של אחימאיר. עם העיקריים שבהם נמנים מחקריו של פרופ' יוסף קלוזנר בתולדות הספרות העברית החדשה וקורות בית שני. קלוזנר פירסם ב-1929 את "ההיסטוריה הישראלית", וקודם-לכן, ב-1920, את "תולדות הספרות העברית החדשה" ואת "בימי בית שני" ב-1927. באותה שנה פירסם גם את "הרעיון המשיחי בישראל מראשיתו ועד ימינו", שהשפעה רבה היתה לו על אחימאיר (כמו גם על תפיסתו הלאומית של אברהם שטרן, כפי שבאה לידי ביטוי בסדרת מסות קצרות שהחל לפרסם ב"מחתרת" ב-1941).⁴ אך בראש-וראשונה עיצבה את השקפת-עולמו אסכולת ולהאוזן ב"בקורת המקרא" והפילוסופיה-של-ההיסטוריה של אוסוולד שפנגלר,⁵ אסכולות שקשר הדוק למדי ביניהן. "שקיעת המערב" של שפנגלר החל לצאת לאור ב-1918 וכבר שש שנים לאחר-מכן מקבל אחימאיר את הדוקטורט שלו על עבודה שנושאה הפילוסופיה האורגאניסטית-הרלטביסטית של שפנגלר, סמיכות המעידה על התרשמות עזה.

בתפיסתו הלאומית-ההיסטורית של אחימאיר בא לידי ביטוי רוחני מרתק ומעניין גילגול נוסף של התפיסה היהודית-הנוצרית המשותפת של תמונת ההיסטוריה היהודית.⁶ אחימאיר הסכים עם ולהאוזן, שמצדו נטל הרבה מגיגור, כי היהדות התלכית היא תוצאת התאבנותה של הדת העממית הטבעית בצורה של תורה ליגא-ליסטית. אבדן המבנה הלאומי והיציאה לגלות הולידו הסתגרות מאחרי מסגרות קפואות של נורמות דתיות ונהגים ממוסדים. כן הסכים עם תיאור המאבק בתקופת בית שני כמאבק בין צדוקים ופרושים. מוולהאוזן ומשפנגלר נטל אחימאיר את התפיסה האבולוציונית של ההיסטוריה, ובכלל זה ההיסטוריה היהודית, אך מסקנותיו היו שונות-בתכלית ממסקנותיהם הפסימיות של ולהאוזן ושפנגלר. שפנגלר טען כי התרבות האנושית עוברת תהליך התפתחות דומה לזה של האורגאניזם החי. זהו חוק דטרמיניסטי המעביר את התרבויות האנושיות הגדולות מתקופה של ילדות וצמיחה ובחרות לתקופה של התבגרות, זיקנה וניוון. התנוונות האומות ה"מולדתיות" היושבות על טריטוריה לאומית ומחזיקות בדתות מקומיות מחוללת את המעבר אל הדתות והפילוסופיות האוניברסאליסטיות. זה הגילגול מ"תרבות" ל"ציביליזציה". "תרבות" היא פרק-החיים האותנטי, החי, הספונטאני, המקורי והעשיר. "ציביליזציה" היא פרק-החיים של ההתנוונות וחוסר-האותנטיות, של ממוכנות והתאבנות. זוהי השניות תרבות/ציביליזציה, שהיא יחס משתנה של היסודות בתוך חטיבה היסטורית אחת ובין חטיבות היסטוריות שונות. שפנגלר, כידוע, גרס כי ההיסטוריה בת-זמננו מציינת את תהליך ההתנוונות של הלאומיות המערבית והעברת מרכז הכובד של העולם אל המזרח. אחימאיר קיבל את נקודת-המוצא ושלל את המסקנות. "תרבות" היא ביטוייה המקורי של יחידה לאומית ריבונית ואילו "ציביליזציה" היא הביטוי ליחידה קוסמופוליטית לא-מקורית. האנושות על-פי אחימאיר עומדת מראשיתה בסימן של עימות בין "עקרון התרבות" ו"עקרון הציביליזציה". זהו עימות חיצוני, בין "תרבות" לבין "ציביליזציה" שמחוצה לה ובין יסוד ה"ציביליזציה" ויסוד ה"תרבות" הקיים בכל חטיבה אנושית.⁷

הציונות כ"עקרון קולטורי"

תפיסתם ההיסטורית של ולהאוזן ושפנגלר הוציאה פסק־דין שלילי על ההיסטוריה היהודית בת־זמנם. דווקא מאסכולה דטרמיניסטית־אבולוציוניסטית זו יצא אחי־מאיר בתפיסת־עולם מהפכנית ואופטימית. האסכולה ה"קופרניקית" של שפנגלר נתנה לו הסבר לתפיסת היהדות כחטיבה אנושית־היסטורית הפועלת על־פי דינאמי־קה משלה, בלתי־תלויה (אף כי זהה) בדינמיקה של חטיבות אחרות. לגביו, הציונות היא תהליך מהפכני המעביר את היהדות מממד ה"ציביליזציה" לממד ה"תרבות". זוהי העברה כפולה: הציונות מחזירה את היהודים והיהדות אל הקרקע הטריטוריא־לית הלאומית שלה ומשחררת את היהדות מהתיאולוגיה הקפואה אל היסוד המדיני. בתוך השאר, הרי זה תהליך של ניתוק מן הציביליזציה הנוצרית־המערבית העומדת בסימן התגברותו של "העקרון הציביליזטורי". הציונות הלאומית פירושה ניתוק פיזי בין יהדות לנצרות ועימות בין המערב ה"ציביליזטורי" והציונות ה"קולטורית". כמו קלצ'קין, שספרו "שקיעת החיים" יצא לאור בברלין ב־1925, סבר גם אחימאיר כי הציונות היא הצלת היהדות מניוון "ציביליזטורי" והעברתה לקיום לאומי ריבוני על טריטוריה לאומית עם שפה לאומית, קיום בו תתחדש חיותה הגנוזה של היהדות. "הציונות בתוך תוכה היא תופעה חילונית, אנטי־תיאולוגית... יונקת מן המשיח־יות—היסוד המדיני של ישראל"⁸. היא רנסנס של יסוד ה"סייפא" שביהדות, יסוד אימננטי לה ששקע בתוך יסוד ה"ספרא", אף כי בא לעתים לידי ביטוי בהתפרצו־יות משיחיות שסימנן ערגה אל הממד הלאומי שביהדות.

התנגדותו של אחימאיר לשמאל הציוני ולסינתזה של ציונות וסוציאליזם נוצקה בתוך מסגרותיה של תמונה היסטורית זו. הסוציאליזם והקומוניזם היו לגבי אחימאיר ביטוי היסוד ה"ציביליזטורי" המשתלט על אירופה, ואילו הציונות תופעה "קולטו־רית". כשם שהיהדות עמדה בעימות עם האימפריאליזם הקוסמופוליטי הרוסי, כך בראשית המאה העשרים היא עומדת בעימות עם הקוסמופוליטיות הסוציאליסטית־המארקסיסטית. לא ייתכן מיזוג בין השתיים. השמאל הציוני מאפשר ליסוד ה"ציבי־ליזטורי" לבלוע את היסוד ה"קולטורי" ובכך לשים קץ למעשה ההיסטורי המהפ־כני של הציונות כתנועת־שיחרור של הלאום ושל היהודי שביהודי.⁹

אחימאיר לא חרד מפני התוצאות האפשריות של המעבר מיהדות עדתית ותיאולוגית ליהדות לאומית וטריטוריאלית. אדרבה, הוא חרד מפני אי־השלמתו של תהליך הרנסנס והמהפכה עד תומם. בחריפות רבה הצביע על כך שהציונות החילונית היא הדרך האחת והיחידה להצלה פיזית ורוחנית של יהודי הגולה מהשמדה ושמד.

הממד הרומנטי־הלאומי

נראה לנו כי בלכתו אל ה"ימין" נטל עמו אחימאיר כמה וכמה ממורשות השמאל, ובתוכן הממד הלאומי־הרומנטי, ש"פועלי ציון", בני "העליה השנייה", היו ספוגים בו. מורשה זו אנו מוצאים באחדים מן הדימויים והסמלים הלאומיים בהם השתמשו הן "פועלי ציון" והן אחימאיר ו"התנועה הלאומית". "פועלי ציון" המאקסימליס־

טיים ראו בשפה לאומית ובטריטוריה לאומית יסוד להתחדשות אומה יהודית חדשה וראו את סמלי הריבונות והממלכתיות עולים מנופה של ארץ-ישראל, המשובץ זכרונות היסטוריים. "הבריונים ונושאי-כלי בר-כוכבא", אמר זרובבל ב-1912, "היו הלוחמים האקטיבים האחרונים בעד החופש המדיני..."¹⁰ שירו של יעקב כהן, הפותח "בדם ואש", שנכתב ב-1903, היה מקובל תחילה על "השומר", עשרים שנה קודם שנתן את המוטו ל"ברית-הבריונים". תהליכי ה"השמאלה", הקונסטרוקטיביות וה-מיסוד, שאותם זיהה אחימאיר בתנועת-העבודה הארצישראלית, נראו לו ממיתים את הממד הלאומי-הרומנטי שבציונות כשם שהם מחסלים את הממד המדיני ההר-צליאני והממד הצבאי שיצרו טרומפלדור וו'בוטינסקי.

מורשת השמאל ב"מין" המאקסימליסטי

לא היתה זו המורשת היחידה שנטל עמו אחימאיר מן השמאל, המארקסיסטי והציוני, כשהחל לכוון את עטו כפובליציסט ותעמלן נגד מפא"י וההסתדרות הכללית. הנה כך יכולים אנו שוב ללמוד כי מהפך, כל כמה שיהיה דראמתי וקיצוני, לעולם אינו משחרר אדם מיסודות שונים ואוריינטציות שונות של עברו. אחימאיר למד מן המהפכה הבולשביקית את הצורה, אך לא נעלם ממנו אפיה של המהפכה. אחי-מאיר למד ממהפכת אוקטובר-ומכשלונו של קרנסקי-על כוחה של עילית מהפכנית ומאורגנת היטב לכפוש מוקדי שלטון ועצבי-מימשל ולחולל מהפכה המונית. אחי-מאיר ראה בעילית המהפכנית אותו גוף מגובש המחולל היסטוריה בכוחה של האי-דיאה המהפכנית וגורר אחריו את ההמונים ואת הרחוב.

מן הקומוניזם העולמי והארצישראלי למד אחימאיר להעריך את המארטירולוגיה והקונספירציה המהפכנית של השמאל, הסגפנות וההתמסרות למטרה, ההקרבה האי-שית והנכונות לסבול. אפיה המארטירולוגי והקונספירטיבי של "ברית-הבריונים" היה קלוש למדי, ומוזר לקרוא ממרחק-זמן את התיאורים המפריזים בערכה או מגזימים עד כדי גיחוך בהעזתו והקרבתו-העצמית של אחימאיר. אחימאיר היה מהפכן שהצטיין בלהט אינטלקטואלי יותר מאשר בכישורים פיזיים ורוחניים של מהפכן מעשי, והתנהגותו האישית היתה לעתים ניגוד גמור לתפיסת המהפכן העולה לגרדום גם על לא עוול בכפו כדי להיעשות קדוש מהפכני.

אחימאיר לא המשיך בארץ-ישראל במסורת המהפכנית-השמאלית וודאי לא את המסורת הקונספירטיבית של ניל"י, שהוא היה בין מטפחיה. למעשה נקטה "ברית-הבריונים" שיטות של מרי עממי והפגנות סמליות ופאסיביות דומות לאלו שהנהיג גאנדי, שאותו העריך אחימאיר בימי חברותו ב"הפועל הצעיר" ועליו הלעיג לאחר-מכן.¹¹ התיאוריה המהפכנית שלו היתה דואליסטית. מכאן הערצת האסטרטגיה הלנינית ומכאן השפעת ההיסטוריה של "בית שני" והמהפכות הפוסט-בולשביט, אמונה בכוחו של טרור אישי הפוגע בנושאי השלטון וסמליו לחולל תמורה היסטורית. ב"מגילת הסיקריקין", שכתב אחימאיר כנראה ב-1926, בעודו חבר ב"הפועל הצעיר", בולטת הפילוסופיה האנטי-מארקסיסטית הרואה במעשי הפרט את היסוד

הדומינאנטי במעש ההיסטורי. אין ב"מגילת הסיקריקין" הסתייגות מטרור אישי, כפי שסובר פרופ' יוסף נדבה במבוא שהקדים לכרך השלישי של כתבי אכימאיר.¹² המשפט המתאר את הטרור האישי כטקטיקה מהפכנית שהיא ביטוייה של חברה חולה אינו מביע הסתייגות מטרור, שהרי אחימאיר תיאר את החברה העולמית והחברה היישובית כחברה חולה. אצל חברי בית"ר בארץ ובחוץ-לארץ היה אחי-מאיר "ראש הסיקריקים" ו"בריון המאה ה-20".

הדגם הפאשיסטי

תוך נסיון אינטנסיבי וחרף להתנער מכל מורשת שמאלית מצא אחימאיר מפלט בפאשיזם האיטלקי וראה בו דגם לחיקוי, כוח לאומי יחיד המסוגל להתיצב מול גל הקומוניזם הגואה. הפאשיזם היה לאחימאיר ביטוי לעקרון ה"קולטורי" ואילו הקור-מוניזם-ליסוד ה"ציביליזטורי". בציונות ראה תופעה לאומית זהה עם הפאשיזם, אותו תיאר תיאור מעוות כ"מלחמת-שיחרור לאומית". אחימאיר נתפס לשלושה מיסודותיו של הפאשיזם האיטלקי: האידיאולוגיה האנטי-מעמדית, עקרון-המנהיג, ותפיסת הנוער והנעורים כמקור העצמה והחיוניות של אומה. חברי הצה"ר בארץ-ישראל ראו בנטייתו הפרו-פאשיסטית של אחימאיר מגמה מסוכנת, ומסתבר כי פעמים רבות גילו את אזורו של ז'בוטינסקי על האוריינטציה הפרו-פאשיסטית של אחימאיר. האפולוגטיקה של חלק מן ההיסטוריוגרפיה הרביזיוניסטית בענין זה היא קלושה ומושמעת בלב-ולב.¹³ אין כאן שאלה של הערכה למשטר מסוים באירופה. אחימאיר לא רק הצהיר על אהדה למשטר הפאשיסטי אלא שאף לחקות את הדגם הפאשיסטי ביישוב העברי בארץ-ישראל ובתוך התנועה הרביזיוניסטית גופה. הריאקציה האנטי-סוציאליסטית שלו נהפכה בתנופתה להיענות חיובית לפאשיזם של סוף שנות ה-20 וראשית ה-30, תוך תיאור פשטני של הפאשיזם האיטלקי. אגב, נכונות זו לחקות דגם אירופי יש בה כדי להציב סימן-שאלה נוסף על אפיו של ה"מוניזם" הציוני של אחימאיר, שלגביו היה פירושו שאיבת רעיונות ודגמים חב-רתיים מתוך המסורת וההיסטוריה היהודית בלבד.

הדיכטומיה בצה"ר ובבית"ר

הנדבך המרכזי במצע המדיני של הרביזיוניזם היה הפעלת לחץ ושיכנוע על ברי-טניה כדי שתחזור ל"הצהרת בלפור" ו"למשטר קולוניזטורי" בארץ-ישראל. היסוד הריאליסטי בתכנית זו אינו מענייננו כאן. אולם בפני הרביזיוניזם עמדה, כתוצאה מתפיסה מדינית זו, שאלה מכרעת: מה לעשות בארץ-ישראל עד שתשתכנע בריטניה? איך ינוצל הזמן הארוך והיקר שיחלוף עד שתשא השאיפה המדינית את פריה? הרביזיוניזם הארצישראלי הקיף מפלגה (הצה"ר), תנועת-נוער (בית"ר) וחוגי נוער קרובים (אחרים), והסדרות-עובדים לאומית. אלה לא היה בהם כדי להיות מכשיר-לחץ או מוקד-כוח. דומה היה כי דווקא "ברית הבריונים", על חול-תה וכשלונה, ציינו את הדרך בה יכולה "התנועה הלאומית" לנצל את משך

השהות: הכנתם של חוגים מחתרתיים.

"ברית הבריונים" היתה גוף זעיר, בלתי-מגובש ומעוט-חשיבות. היו חילוקי-דעות בקרב חבריה בשאלת היחס ל"תנועת העבודה". לא היא ולא פעולותיה לא יכלו לשמש דגם לארגון מהפכני חשאי. לא עמידה בראש "ברית הבריונים" הופכת את אחימאיר לדמות חשובה בהיסטוריה הארצישראלית אלא החותם שהטביע על הלכיי-הרוח ותפיסת-העולם של הצה"ר ובעיקר של בית"ר. מאז 1928 נתן אחימאיר ביטוי לשניות של התנועה הרביזיוניסטית. אחימאיר דחה את עמדתו של ז'בוטינסקי שהצה"ר היא "תנועה מדינית חוקית בממדים עולמיים" המתבססת על פעולות ליגאליות בלבד.¹⁴ אחימאיר זכה ליחס אמביוואלנטי מצד ז'בוטינסקי. ז'בוטינסקי קבע כי הצה"ר אינו יכול ליטול עליו אחריות למעשי אחימאיר, שאותו העריך הערכה אישית חיובית, אך הוא טען גם כי אחימאיר מבטא הלך-רוח לגיטימי של מאקסימליזם ומהפכנות בשורות הרביזיוניסטים אף כי אין מקום למיסודו וארגונו של הלך רוח זה, שכל ערכו בספונטאניות ובאימפולסיביות.¹⁵ בכך, כמובן, שלל צורה של ארגון חשאי ובלתי-ליגאלי. ז'בוטינסקי אף חשש מפני הדימוי שדבק בצה"ר כתוצאה מפעילותו של אחימאיר, אף כי לא קשה לראות כי היתה בו גם ערגה רבה לביטוי מהפכני ולטיפוס של היהודי הלאומי המורד-מן הבחינה האידיית אית והאסתטית כאחת. הרביזיוניזם, סבר ז'בוטינסקי, צריך גם לארגן תערוכות מס-חריות וגם לזרוק פצצות. אך ביחס אמביוואלנטי זה הכריעה את הכף האוריינטציה המדינית היסודית של ז'בוטינסקי, הקובעת קו של פעולה ליגאלית ומדינית.

הצה"ר בארץ-ישראל הזהיר ודחה את ה"סאנקלוטיות" של "רוח אחימאיר" ואף גייס לעזרתו נימוקים "מארקסיסטיים" כשדובר נכבד שלו טען נגד אחימאיר כי לנין היה קורא לניסוחה של עמדה קיצונית בצורה הגיונית "מחלת-ילדות של השמאל-יות".¹⁶ ולא בכדי גויסו טיעונים מן הפראזיולוגיה השמאלנית. לאחר 1935 נחלש כוחו של האגף המאקסימליסטי בצה"ר הארצישראלי עם שפרש אחימאיר למעשה מפעילות ומרכז-הצה"ר בארץ-ישראל עשה כל שביכלתו למנוע את חידוש פעילותם של אחימאיר וחבריו. דעיכת "ברית הבריונים" והלך-הרוח האקטיביסטי היתה גיי-גוד בולט להרגשת-הכוח של חברי "ברית הבריונים" ב-1932, כאשר רמז י. ה. ייבין לז'בוטינסקי כי קל יותר להדיח את ז'בוטינסקי מן הרביזיוניזם מאשר את אחימאיר ואותו עצמו. "בכל אופן... בשטח א"י".¹⁷

ההיסטוריוגרפיה הרביזיוניסטית נוטה לטשטש מחלוקת מהותית זו. פתרונו הדחוק של ז'בוטינסקי, שהרביזיוניזם יכול להכיל תחת קורת-גג דעות והלכיי-רוח שונים, עמד בניגוד גמור וחשוב לשיטתו ה"מוניסטית" של ז'בוטינסקי עצמו, שתבעה לרכז את כל הכוחות להשגת המטרה הלאומית ולשעבד לכך אינטרסים "חלקיים". "ארגון תערוכות" והטלת פצצות לא תמיד יכלו לדור בכפיפה אחת תחת אותה קורת-גג והפריעו זה לזו. משעה שנמצא ז'בוטינסקי חייב להצהיר על הלגיטימיות של אסטרטגיה דואליסטית לא זו בלבד ששטם את הקרקע מתחת התנגדותו התקיפה והמרה לדואליזם של השמאל הציוני אלא אף הכשיר את הקרקע לקונפליקט הפנימי בתוך

הפריפריה הרביזיוניסטית בין האסטרטגיה הליגאלית והאסטרטגיה המחתרנית. המיתח בין ז'בוטינסקי לאחימאיר בישר את הקרע והפלוג בשורות האצ"ל ב-1940 אך לא פחות מכך את התרחקות האצ"ל מאז 1937 מן הצה"ר והצ"ח. התנגדותו של אחימאיר לכל מימסד, ארגון בעל אינטרסים וטכססנות פוליטית, המס-תיימת בהקמתם של מימסדים פוליטיים עצמאיים, הקבילה במידה ידועה לתמונת העולם ההיסטורית שלו. ארגון מפלגתי ליגאלי הוא בבואה לעקרון ה"ציביליזטורי", הממוכן והמתאבן ואילו הגוף המהפכני הספונטני הוא בבואה לעקרון ה"קולטורי", הספונטאני והיוצר. במידה רבה הציג אחימאיר הן את השניות של הרביזיוניזם והן את חולשתו כגוף פוליטי אפקטיבי ובעל הישגים ממשיים לשיטתו-הוא.

האוריינטציה על בריטניה בשקיעתה

אחימאיר היה ראשון שהביע הסתייגות מן האוריינטציה המדינית הכל-בריטית של ז'בוטינסקי, אך ממש כמוהו לא יכול היה גם הוא להציע אוריינטציה מדינית אחרת. בשנות ה-20 וה-30 לא היה שונה מז'בוטינסקי בענין זה. הוא דחה את נבואת ה"שקיעה" של שפנגלר והודעוזה מבשורת עלייתו של המזרח. בכל סיכסוך בין מזרח למערב, קבע, תהיה הציונות על צד המערב, נגד ה"גייטיבים" של המזרח. בציונות ראה את נושא-הדגל של תרבות המערב באסיה. "עם ישראל הוא עם מערבי, העם המערבי בה"א-הידיעה. אכן, אחימאיר היה במזרח, אך לבו, כלבו של ז'בוטינסקי, היה במערב, אף שהמערב לא הצטייר לשניהם באותה צורה. בדאגה רבה השקיף אחימאיר על ירידתה של האימפריה הבריטית ותיאר בצבעים חיוביים את תפקידה הציביליזטורי. רק בשנות ה-40 החל המעבר מן האנגלופיליות אל האנגלו-פוביה ומעניין כי זו קיבלה תוקף כשהיה הלייבור בשלטון בבריטניה, אך גם אז ראה אחימאיר בציביליזציה המערבית העירונית-התעשייתית דגם לחיקוי. הלח"י בכור-זיו הצביע יפה על שניות זו של אחימאיר, שיצא נגד האדמיניסטרציה המנדטורית בארץ-ישראל ובתוך כך הילל ושיבח את תפקידה החיובי והנרצה של האימפריה הבריטית במזרח. חולשתה של בריטניה היתה סימן לדאגה-אך עם זאת פתח לסיכוי כי האימפריה השוקעת תרצה בסיועה של ציונות לאומית חזקה בארץ-ישראל, החשובה לה כל-כך. צריך רק לשכנע את בריטניה שהציונות היא כוח לאומי וצבאי בעל איכות סגולית החיונית לעתידה של האימפריה הבריטית והציביליזציה המערבית כולה על פתחם של אסיה והמזרח. אכן, ה"מוניזם" של אחימאיר מתגלה לנו כבעל מוצא מעורב ובעל תוכן מעורב והוא מבטא יותר הלך-רוח ותפיסת-עולם פשטנית, שהיא במידה רבה תוצר של תגובה שלילית וחיפוש-דרך יותר מאשר אידיאולוגיה שלמה ומגובשת.

שלקטיביות שפניה לאקטואליזציה

לא נגענו כאן בצדדים אחרים של פעילותו הפוליטית וההגותית של אחימאיר, לא באנו להצביע על מוצא השקפותיו ותכנן. אחימאיר מעניין את חוקר תולדותיו

של היישוב העברי בארץ-ישראל כמי שתרים יותר מכל, משך קרוב לעשר שנים, לעיצוב הפן המאקסימליסטי והמהפכני של התנועה הרביזיוניסטית וכמתווה הדרך להתפתחות פנימית בתוכו כעבור שנים לא מעטות. לא פחות מכך אחימאיר חשוב משום שעמד במרכז פרשה מסוערת של התנצחות פוליטית ואידיאית בין שמאל ו"ימין", בשנים טעונות רוש ולענה של התקפות ארסיות בכתב ושל אלימות לא מעטה. דומה כי בבואה של אירופה שנשתקפה בארץ-ישראל בעיני היריבים הפוליטיים והאידיאולוגיים החריפה מאבק זה למעלה מכפי שיעורו הסגולי ובכך הטביעה חותם לאורך-ימים על חיי היישוב העברי ואחר-כך גם של מדינת-ישראל. את החוקר מעניין אחימאיר גם כאב-טיפוס אפשרי של אדם העובר ממחנה למחנה בקיצוניות רבה בלי להשתחרר מפמה מורשות עבר וכטיפוס של אידיאולוג מהפכני שהאינטלקט המהפכני שלו מקדים בשיעור ניכר וטראגי את כשרונו המהפכני ומע-שיו המהפכניים, הן משום אפיו הן משום מסיבות הזמן. היריבות האידיאולוגית המרה, ולאחר-מכן מישקעיה הכבדים של פרשת ארלוזורוב, שיקעו את אחימאיר בכתובה פובליציסטית שכולה תעמלנות ופשטנות. כחלוף רוח-הסערה נראים היום רבים ממאמריו לוקים בתיאור מעוות של המציאות ובהיסטוריוסופיה שטחית. הוצאת כתבי אב"א אחימאיר היא יזמה פרטית של בני המשפחה ושל מוקירי זכרו. המאמרים נבחרו בסלקטיביות מרובה ועברו "שיפוץ" לשוני, מתוך רימוז אל האק-טואלי שבדברים. כך הוחמצה, כמדומה, הזדמנות בלתי-חוזרת לתת מבחר מסודר כהלכה וראוי-לשמו של הפובליציסטיקה של אישיות מעניינת ושנויה-במחלוקת. המוציאים-לאור ביקשו לשרת את דמותו של האיש כמו שהיא מצטיירת בעיניהם ולא את ההיסטוריוגרפיה.

הערות

- ¹ אצל י. אופיר, ספר העובד הלאומי, עמ' 37–34.
- ² ראה, למשל, במאמרים: "על הפיפטי-פיפטי" האידיאולוגי" מן ה-16.12.32, בהציונות המהפכנית, ע' 75; "ערב העליה החמישית" מן ה-7.2.30, שם, ע' 35; "שתי שיטות בציונות", מן ה-20.9.46, שם, עמ' 200–205.
- ³ "קונטרס", קפה, כרך ט, ע' 15.
- ⁴ "במחתרת", גליונות ד–ו, תש"א.
- ⁵ Prolegomena Z. Geschichte Israels יצא לאור ב-1899. לעברית תורגם בתרפ"ה. בתרפ"ה פירסמו מ. סולוביצ'יק וז. רובשוב את תולדות בקורת המקרא. Der Unetrgang des Abendlande יוצא לאור לראשונה ב-1919 ועד 1922.
- ⁶ ראה בפרק "ניגוד מתוך שותפות" בספרו של אוריאל טל, יהדות ונצרות ב'רייך השני', הוצאת-ספרים ע"ש י. ל. מאגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים, 1970, עמ' 171–140.
- ⁷ ראה מאמריו של אחימאיר "הנצחון הקדמון של הבינלאומיות" מן ה-24.12.1943, שם, עמ' 269–263; "נס חנוכה בעבר ובהווה", מן ה-19.12.1941, שם, עמ' 258–255.
- ⁸ "יוונות" ביהודה ו'יהדות' ביוון", מן ה-22.7.1932, שם, עמ' 239–235.
- ⁹ איגרת השמר, תרצ"ז.

- ¹⁰ ראה במאמרו של יוסף גורני, "היסוד הרומנטי באידיאולוגיה של 'העליה השנייה'", אסופות, ינואר 1966, ע' 59.
- ¹¹ ב"קונטרס" קה, כרך ט, עמ' 21—19. ו"מה יש ללמוד מגנדי?", מן ה-9.12.1932, הציונות המהפכנית, עמ' 69—72. ראה תגובת הכותב בהמעש, סיון (א) תש"ז.
- ¹² הטקסט של "המגילה" בברית הבריונים, עמ' 223—127. המבוא של י. נדבה, שם, עמ' נה—נז. ראה יחסו של אצ"ג לסיקריקין ב"העם", 11.6.1931 וב"המדינה", שבועון בית"ר בריגה, מ"19.2.1933 ו"19.2.33.
- ¹³ ראה במבוא של נדבה, שם, עמ' מא—נג ובספר בית"ר, עמ' 262—256. ראה גם אצל שכטמן, ספר שני, עמ' 285—283 וכן "במחתרת", תמוז תש"ז.
- ¹⁴ אחימאיר, המשפט, ע' 84 ; 221—220. הוא זיהה בצה"ר שלושה כיוונים : היורדי, הפוליטי והמהפכני, שהוא מיצגו.
- ¹⁵ ז'בוטינסקי, נאומים, עמ' 154—153. ראה גם שכטמן, כרך שלישי, ע' 226. ראה גם במכ"ת מרכז הצה"ר בא"י לוועד-הפועל העולמי של הצה"ר בפאריז מן ה-7 בפברואר 1935, ארכיון ז'בוטינסקי, תיק סימול 69/10/7.
- ¹⁶ ב. ויינשטיין ב"העם", גליון יט, ל' ניסן תרצ"א.
- ¹⁷ מכתבו של ייבין ותגובתו החריפה של ז'בוטינסקי מצוטטים במבוא של י. נדבה להציונות המהפכנית, עמ' לו—לח.

ביבליוגרפיה

- אחימאיר, אב"א, יודאיקה, הוצאת 'אנקור' תל-אביב ; הציונות המהפכנית, הוועד להוצאת כתבי אחימאיר, תשכ"ו ; המשפט, תשכ"ח ; ברית הבריונים, תשל"ב, עם מבוא של פרופ' יוסף נדבה ; אגרת השמר, דפוס רוהלד, תרצ"ז.
- אופיר, י., ספר העובד הלאומי, הוצאת הוועד-הפועל של הסתדרות-העובדים הלאומית, ת"א, תשי"ט.
- בן-ירוחם, ח., ספר בית"ר, כרך א, הוועד להוצאת ספר בית"ר, ירושלים—ת"א, תשכ"ט.
- בן-זכאי, י., נגד קבוצות הטרור, בהוצאת מרכז מפלגת פועלים השומר-הצעיר בארץ-ישראל, 1946.
- "ברית הבריונים", חוברת בהוצאת ארכיון ז'בוטינסקי, תשל"ג.
- גורני, יוסף, הסתדרות ציונית סוציאלית של פועלי א"י "אחדות העבודה" 1930—1919 : היסודות האידיאולוגיים והשיטה המדינית, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור-לפילוסופיה, הוגש לסינאט של אוניברסיטת ת"א, תשל"א.
- Oswald Spengler, *The Decline of the West*, Abridged edition by Helmut Werner, George Allen & Unwin Ltd., London, 1961
- רכב, שלמה, ז'בוטינסקי ותלמידיו, "בשער", ספטמבר 1962, שנה ה, 5 (54), עמ' 29—20.
- שכטמן, יוסף ב., זאב ז'בוטינסקי, פרשת חייו, ספר שני, תרגום : דוד סיון, הוצאת קרני ת"א, 1959.
- Schechtman, Joseph B.—Benari, Yehuda, *History of the Revisionist Movement*, volume I (1925—1931), Hadar Pub. House, Tel-Aviv, 1970
- החלק השני של ספר זה, העתיד עוד לצאת לאור, מכיל פרק רחב על "ברית הבריונים".